
EDER-LANAK (3)

ESKORIALA

Illuna, otza ta ezkutua batzuntzat, aundia ta oroi-garria beste batzuntzat, or daukagu 5 260 270 dukat kosta zan, eta jauretxea, monastegia ta illobia batera dan etxe-eder au. Guadarrama mendian dago atxar-tean bakarrik eta II Felipe 'k egiteko agindu eban ezkerro beti izan dauz aurkalariak. Batzuk amaika alperreko diru sartu zala or diñoe. Oneik, Errege-inguruko aundikerietarako baiño ez dauala balio diñoe, beste batzuk, baiña españatarrentzat ez da bes-terik Eskorialeko Lorentzo deunaren Errege-Monas-tegia baiño. Don Kixote elertian dan lez da etxegin-tzan Eskoriala.

Gaurko edertilariak maite dabe ainbeste edergaillu dituan etxe-eder au: 16 be-barru, 2 673 leio, 1200 ate, 86 mailladi, 88 iturri eta ibiltoki. Guzti onein luzeerea batera jo ezkerro 160 km.

Herrera-tankerakoa da, 1530n. urtean asita 1597m. urtera egiña, Herrera bera II Felipe erregearen etxegin zala. Argiñak erregearen aginduz euskaldunak izan ziran eta urrean dagoan "Mingorria " errian bizi ziran.

Madrid ez zan oraindiño Españaren uriburua, baiña II Felipe 'k guda irabazi eutsen frantziarrai San Quin-tin'en 1557'ko dagonillaren 10n. egunean, San Loren-tzo eguna ain zuzen, eta guda ori irabaztearen gomuta-ki lez egin zan monastegi au. Orregaitik oiñarria parri-lla baten antzekoa da, San Lorentzoren martiritza gogoan izateko.

Lauki luze bat da, 207 m. luze eta 161 zabal eta lau zokoetan lau torre dauzala.

Erromako San Pedrora begira dago eta erregeak ez eban ezer gura beretzat atsedena artzeko gelatxu bat baiño. Gaiñera Museoa, liburutegia ta errege-illobiak daukaz barruan. Lurpeko eleizan V Karlos bere aitaren gorpua illobiratu eban erregeak eta alboan illobi bat utsik, idazki onegaz: "V Karlosek bera baiño geiago izango dan ondorengo ba'dauka, emen dauka lekua". Toki ori utsik dago gaur be. Erregeak ez eban uste or egoteko duin zanik. Gogaratu "Azpiratu eziña" eritxon itxasontzitegia zelan izan azpiratua. Erregea otoitzle-kuko bazter baten il zan, bakarrik, Antonio Perez, erre-gea saldu eban laguna, alboan ez zala eta altara nagu-sira begira.

Ondorengoak apaingarri geiago ekarri eben monas-tegi latz onetara.

Eskoriala gaur munduan diran etxe ederren artean ederretarikoa da.

ERROMA ZARRA

K.a.tik 753n. urteko jorraillaren 21n. egunean sortu zan Erroma, Tiber ibaiaren ondoan Romulo eta Remo anaiak irasle zirala. Geroago zabaldu zan zazpi mendi-muiñoen gaiñera.

Gaur geratzen diran ondakiñen artean, Erroma 'ko forua da tokirik aundiena, Kapitolio, Palatino eta Eski-lino'ren erdian dago foru au, 1000 urtean munduko forurik onena izan zan tokia, azokak eta batzarrak egi-teko ta zuzentasuna ezarteko zan lekua. Urrengo agin-tari nagusiak or inguran egin ebezan oroitetxerik one-nak: Basilikak, jeuretxeak, gorespen arkuak eta aginta-ri orrein omenez egindako irudiak: Kaiser, Augusto, Bepasiano, Tiberio, Sebero ta abar. Or inguruan egin jakezan jauretxeak jainkorik aundienai: Jano, Saturno, Kastor, Besta, Remo ta Romulo. Enparantza ain zabal eta ederra oroitetxez bete zan, dana artzuri ta urrez jan-tzita. Ez zan agiri lengo zabaltasun ederra. Beste leku batzuk billatu bear izan ebezan.

VI gizaldian asi ziran jausten oroitetxe orreik. Batzuk kristiñauen eleiza biurtu ziran, beste batzuk arrobi baliagarri. Ondakiñak lur-gaiñean 13 m. eukite-ra eldu ziran.

XIX gizaldian asi ziran lurpeko billatzailleak euren lana egiten, antxiñako Erroma aurkitzeko gogo biziaz. Or egoan Koliseoa eta onen sarreran Neron'en irudia: 50.000 lagun jesarrita sartu leikez ikustegi orretara eta munduan izan dan antzokirik aundiena da. K. a.'tik 80n. urtean egiña da eta asierea emoteko 100 eguneko jaiak egin ziran: espatalariak 5.000 basapizti il ebezan, burrukak ugari, eta geroago kris-tiñauak millaka zigortzeko ta ilteko lekua izan zan. Orrelan poztuten eben ogia eta ikusgarriak eskatzen ebazan erri ankerra.

Lau etxe-mailla dauzaz, elipse itxuraz eta luzeerea 188 m'koa zabalerea, barriz, 156 m'koa. 400 urtean iraun eban etxe-eder onek eta ormak osorik egon ziran 1000n. urtera arte. Orduan asi ziran arrobia ba'litz lez arriak kentzen. Dana dala, gaur be Erroma 'ren indarra ta aunditasuna ondo erakusten dauz.

ERROMAKO KEPa DEUNAREN ELEIZEA

Kepa deuna dala diñoe batzuk Erromaren irugarren iraslea. Orregaitik egin zan Santu onen illobi-gaiñean eleiza eder au XVI gizaldian, munduan dan eleizarik aundiena ta ederrena.

Eleiza au egiten 120 urtean egin eben lan etxegiñik

eta ertilaririk onenak. Altara nagusian esaten dau mezea Kristiñauen buru dan Aita Santuak eta ortxe iragarten dira dogmak naiz santu barriak.

Gaurko eleiza eder au baiño lenago, antxe egoan Neron'en zirkuaren ondoan bost errileku eukazan Kepa Deunaren eleiza bat, I Silbestre Aita Santuak eskatuta Konstantino'k egin eban eleizea. Eleiza orretako altare-aurrean artu eben koroia enperadore askok, esaterako 800n. urteko Jaiotza-egunean Karlomagno'k, koroiz ezarle III Leon aita santua zala.

V Nikolas aita santua asi zan eleiza barri bat egiten, 1452n. urtean, baiña andik irugarren urtean aita santua il egin zan eta lanak gelditu. Ormak metro bat baiño ez euen.

Berrogeta amar urte igaro ziran ezer egin barik, baiña II Julio aita santuak beretzat illobi eder bat egitea nai izan eban eta lan au Florentziako Dabid egin eban Migel Angeleri agindu eutson. Lenengo illobi ori ipinteko toki egoki bat aurkitzeko agindua emon eutson. Onek asita egoan eleiz nagusiaren ormen gainean zala toki egokia esan eutson. Orrelan sortu zan eleiz aundi ori egitea jarraitzeko asmoa, barruan II Juliores illobia izatekotan. Aita Santuak Bramanteren egitasmoa onartu eban eta geiago barik asi ziran lanak 1506n. urteko jorraillaren 18n. egunean. 1514n. urtean il zan Bramante eta ondorengoak bizi-bizi euen eztabaidea, eleizearen barrua kurutze greziarra ala latindarra izango zan. Migel Anjel'ek erabagi

eban kurutze greziarra artzea eta III Paulo'k oneri emon eutson lanen zuzendaritza. Migel Anjel'en lanik onena kupulea izan zan. Berak ez eban amaitu ondorengoak baiño.

1606n. urtean V Paulo'k barriro kurutze latindarra artu eban. 1626n. urteko azillaren 18'an sagaratu zan eleizea eta Berninik artu eban eleizea ta ingurua dana amaitzeko agindua. Altare gainea egin eban, baiña bere lanik ederrena aurreko plazan dan agedia da, Berniniren agedia. Berak asmauak dira plaza eder orretako 284 ageak eta 88 zutabeak. Bere asmoa dira baita, agedi ori apaintzen daben gaineko 162 irudiak. Plaza onen erdian dago 25 m'ko goiorea dauan obeliskoa. Au Kaligula'k ekarri eban Ejiptotik Erromara eta 1856n. urtean ipiñi eben gaur dagon lekuan.

Eleiza aundi ta eder au egiteko 3.400 milloi pezeta bear izan ziran eta orreik lortzeko bulak zabaldu ziran mundu guztian. Jokabide onek Luterogan sortu eban asarrerik aundiena, bear ba'da bere ordenako lekaideai emon ez jakelako zabaltzeko eskubidea. Beste zio askoren artean au izan zan bat Eleizea Europa'n zati bi egiteko eta ondorena gaur arte daukagu begien aurrean. Ez da erreza Eleizan, Kristo nai eban lez, guziok bat izatea.

Eleiza au ez dago sortaldera begira lenagoko eleizak lez, eleizea "des-orientada" dagoala diño.

OLAZAR' tar Martin'ek